

Nelson-Jones, E., Briggs, D. & Smit, A. (2001). The origin of intermediate species of the genus *Sorbus*. *Theoretical and Applied Genetics*. Vol. 105. № 6. P. 953–963.

Opalko, A. I., Kucher, N. M. & Opalko, O. A. (2015). Method for evaluation of regeneration potential of pear cultivars and species (*Pyrus L.*) *Ecological Consequences of Increasing Crop Productivity: Plant Breeding and Biotic Diversity* [Eds.: Anatoly I. Opalko et al.]. Toronto; New Jersey: Apple Academic Press. Ch. 15. P. 141–154.

Opalko, O. A. (2009). Posttraumatic regenerativeability of the genus *Malus* Mill. representatives. *Autochthonous and alien plants*. № 5. P. 35–40. (in Ukrainian).

Phipps, J. B., Robertson, K. R., Smith, P. G., & Rohrer, J. R. (1990). A checklist of the subfamily Maloideae (Rosaceae). *Canadian journal of botany*. Vol. 68. № 10. P. 2209–2269.

Potter, D., Eriksson, T., Evans, R. C., Oh, S., Smedmark, J. E. E., Morgan, D. R., ... & Campbell, C. S. (2007). Phylogeny and classification of Rosaceae. *Plant systematics and evolution*. Vol. 266. № 1–2. P. 5–43.

Selyaninov, H. T. (1955). Klimaticheskoe rajonirovanie SSSR dlya selskoxozyajstvennyx celej. *Pamyati Akademika L.S. Berha: sb. rabot po geografii i biologii* [Red.: Lev Sem. Berg, Evgenij Nikanor. Pavlovskij & Ed. M. Murzaev]. Moskva-Leningrad: Izd.-vo AN SSSR. S. 187–225. (in Russian).

Yeshchenko, V. O., Kopytko, P. H., Kostohryz, P. V., & Opryshko, V. P. (2014). *Osnovy naukovykh doslidzhen v ahronomii*: Pidruchnyk. Vinnytsia: PP «TD «Edelweis i K»». 332 s. (in Ukrainian).

Zheng, D. M., & Zhang, M. L. (2007). A cladistic and phenetic analysis of the infrageneric relationships of *Sorbus* s.l. (Maloideae, Rosaceae) based on the morphological characters. *Acta horticulturae Sinica*. Vol. 34. № 3. P. 723–728.

УДК 55.092

Творча діяльність доцента Уманського державного педагогічного інституту імені П. Г. Тичини Гедзя Семена Мартиновича (до 100-річчя з дня народження)

Сергій Г. Половка

Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини, м. Умань, Черкаської обл., Україна,

e-mail: sergi_polovka@ukr.net

ORCID ID0000-0001-9674-2612

На підставі особової справи, яку надав архівний відділ Уманської міської ради, та літературних джерел здійснено історичний зріз науково-педагогічної та громадської діяльності кандидата біологічних наук, доцента Уманського державного педагогічного інституту ім. П. Г. Тичини (нині Уманський державний педагогічний університет (УДПУ) ім. Павла Тичини), Гедзя Семена Мартиновича.

Ключові слова: Уманський державний педагогічний інститут ім. П. Г. Тичини; Гедзь Семен Мартинович; біологія; кафедра; картопля.

Creative activity of the Semen Martinovich Gedz — Associated Professor of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (the 100th anniversary of his birth)

Serhij G. Polovka

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Cherkassy region, Ukraine, e-mail: sergi_polovka@ukr.net

ORCID ID0000-0001-9674-2612

The historical section of scientific, pedagogical and public activities of the Semen Martinovich Gedz — PhD, Associated Professor of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (former P. G. Tychyna Uman State Pedagogical Institute) was carried out on the basis of personal files from the Archives Department of the Uman City Council, as well as from the literary materials.

Keywords: P. G. Tychyna Uman State Pedagogical Institute; Gedz Semen Martinovich; biology; department; potato.

Творческая деятельность доцента Уманского государственного педагогического института имени П. Г. Тычины Гедзя Семёна Мартыновича (к 100-летию со дня рождения)

Сергей Г. Половка

Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины, г. Умань, Черкасской обл., Украина,

e-mail: sergi_polovka@ukr.net

ORCID ID0000-0001-9674-2612

На основании личного дела, предоставленного архивным отделом Уманского городского совета, и литературных источников был осуществлен исторический срез научно-педагогической и общественной деятельности кандидата биологических наук, доцента Уманского государственного педагогического института имени П. Г. Тычины (ныне Уманский государственный педагогический университет (УГПУ) имени Павла Тычины) Гедзя Семёна Мартыновича.

Ключевые слова: Уманский государственный педагогический институт им. П. Г. Тычины; Гедзь Семен Мартынович; биология; кафедра; картофель.

Вступ. Всесвітньовідомі вчені такі як природознавець В. І. Вернадський, біолог М. І. Вавилов та ін. наголошували, що вивчати історію науки конче потрібно (Vavilov, 1995; Vernadskii, 1988). Перед тим, як зробити наступний крок у біологічній науці, необхідно осмислити і засвоїти все, що було зроблене нашими попередниками. Однак впродовж тривалого часу наукова спадщина багатьох українських дослідників замовчувалася або фальсифікувалася. Тому нині, коли відбувається закономірний процес переоцінки цінностей, пов'язаний, насамперед, із відтворенням національної ідеї, Україна повертає забуті імена вчених, діячів культури і мистецтва, яким належить вагомий особистий внесок у становлення

державності. Публікації, в яких висвітлено різнобічну творчу діяльність доцента С. М. Гедзя, наразі відсутні.

Одним із визначних діячів науково-освітнього і культурно-просвітницького руху на Уманщині (Черкаська обл.) був кандидат біологічних наук, доцент Семен Мартынович Гедзь. Вивчення спадщини цього дослідника природи, дасть змогу поповнити джерельний запас наших знань стосовно галузевої наукової думки другої половини ХХ ст. і глибше дослідити окремі проблеми української біологічної науки та освіти, а саме діяльність вченого як організатора та популяризатора цієї галузі знань. Персоналізація української біологічної науки уможливорює

визначення етапів подальшого розвитку наукових напрямів, надає історії української науки та освіти портретної конкретики.

Хронологічні межі публікації окреслені рамками навчально-наукової і трудової діяльності кандидата біологічних наук, доцента Семена Мартиновича Гедзя (1936–1991 рр.).

Матеріали і методи досліджень. Методологічні засади наукової праці базуються на загальнонаукових принципах історичної достовірності, об'єктивності, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу. Вони ґрунтуються на пріоритеті документів, які дають змогу всебічно проаналізувати діяльність С. М. Гедзя.

Важливими шляхами розв'язання проблеми даного дослідження є застосування загальнонаукових і власне історичних (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, описовий) методів дослідження, а також методів джерелознавчого та історіографічного аналізу та синтезу.

Викладення основного матеріалу. Семен Мартинович Гедзь — знаний фахівець серед наукової біологічної спільноти УРСР (України), доцент кафедри біології Уманського державного педагогічного інституту ім. П. Г. Тичини (нині Уманський державний педагогічний університет (УДПУ) ім. Павла Тичини).

Семен Мартинович народився 26 квітня 1917 р. у с. Северинівка, Любарського р-ну, Житомирської обл. в родині селянина-бідняка, згодом колгоспників. Закінчивши 8 класів сільської школи, працював у колгоспі.

У 1936 р. райком комсомолу С. М. Гедзя направляє на навчання до робфаку при Одеському університеті. По закінченні робфаку в 1937 р. Семен Мартинович поступає на агрономічний факультет (відділення генетики та селекції) до Одеського сільськогосподарського інституту. Закінчивши три курси цього інституту, він у 1940 р. переводиться на IV курс біологічного факультету Одеського університету, тут він навчається до кінця червня 1941 р. З початком Великої Вітчизняної війни С. М. Гедзя призивають до лав Червоної армії, у складі якої він бере участь у бойових діях. Був чотири рази поранений і двічі контужений. Військову службу Семен Мартинович розпочав у складі радянських військ Південного фронту на посаді командира взводу II окремої Курсантської бригади (IV.1941–V.1941 р.), згодом він командує взводом 53 АП на Південному та

Кавказькому фронтах (II.1942–V.1942 р.) та стає начальником зв'язку дивізіону 81 ГАНКП РКК. Продовжує С. М. Гедзь боротися з німецько-фашистськими загарбниками на Північнокавказькому фронті в у цій же військовій частині на посадах начальника розвідки дивізіону (V.1943–IX.1943 р.) і командира батареї (X.1943–VI.1944 р.). Перемогу він зустрів у Північній групі військ, обіймаючи посаду начальника розвідки (V.1944–VI.1946 р.).

Демобілізувавшись у червні 1946 р. з лав збройних сил СРСР Семен Мартинович поновлюється і продовжує навчання на біологічному факультеті Одеського університету, який успішно закінчує за спеціальністю «фізіологія рослин» у 1947 р. з присвоєнням класифікації «біолог-ботанік».

Аналізуючи науково-дослідну та громадську діяльність С. М. Гедзя можна умовно виділити три етапи становлення дослідника, як науковця та викладача. Нижче розглянемо етапність формування його, як особистості науково-освітнянського простору.

Перший етап. Після закінчення університету, отримує направлення на роботу до Всесоюзної науково-дослідної станції за фахом картоплі МСХ СРСР (м. Чернівці), де обійняв посаду старшого наукового співробітника. На даній посаді пропрацював до травня 1952 р. У цій науково-дослідній установі він визначається з об'єктом свого наукового інтересу (картопля) і набуває досвіду здійснення наукової діяльності та роботи з людьми.

Другий етап. Після скорочення штату цієї науково-дослідної станції, переходить на викладацьку роботу до Чернівецького педагогічного інституту. У цьому інституті його призначають на посаду старшого викладача. З 1952 по квітень 1962 р. працює старшим викладачем кафедри фізіології рослин Чернівецького Державного університету. У 1955–1956 рр. С. М. Гедзь працює деканом біологічного факультету цього вузу.

Областю наукових інтересів Семена Мартиновича залишається картопля. Він продовжує досліджувати вплив різних хімічних елементів на її ріст і розвиток та харчові властивості. Свої наукові напрацювання С. М. Гедзь доводить до наукової спільноти через першу свою наукову працю: «Вегетативная гибридизация картофеля при помощи прививки столонов», яка побачила світ у виданні «Земледелие» № 11 у 1954 році (Umans'kuj derzhavnyj..., 1991).

Великий безпосередній досвід роботи в науково-дослідній станції та власні наукові напрацювання

в Чернівецькому Державному університеті, дали змогу йому власноручно зібрати й проаналізувати численний фактичний матеріал та здійснити його узагальнення в дисертаційній роботі: «Некоторые пути повышения устойчивости картофеля к раку», яку він захищає в 1960 р. і за рішенням Ради вузу від 24 лютого 1960 р. отримує науковий ступінь кандидата біологічних наук. Семен Мартинович продовжує поглиблювати свої наукові напрацювання та доносить їх до вчених-біологів («Вплив міді на деякі фізіолого-біохімічні процеси картоплі» (Щорічник, Українського Біологічного Товариства, 1960); «Накопление нитратного азота в метамерах картофеля» (Праці Чернівецького Державного університету, 1961) та ін.

За час роботи в цьому університеті, він читав студентам II курсу нормативний навчальний курс «Мікробіологія». Коли ще існувало агрономічне відділення при біологічному факультеті цього вузу, викладав курс «Фізіологія рослин». Крім того, для студентів IV і V курсів читав спецкурси «Минеральное питание для засухо- и морозоустойчивых растений», «Водный режим растений», «Устойчивость растений к болезням», проводив лабораторні заняття з мікробіології, фізіології рослин, керував дипломними та курсовими роботами. У цей час С. М. Гедзь крім науково-педагогічної діяльності здійснює громадську роботу. Він 6 разів обирається Головою профбюро біологічного факультету Чернівецького Державного університету. За дорученням Міському Партії очолює в цьому вузі гурток із вивчення конкурентної економіки.

Як зазначено в особовій справі доцента Гедзя С. М. «... в 1961–1962 учебных годах, в научно-отчетной работе допустил недобросовестность и небрежность в её оформлении, в результате чего на работу «О причинах вырождения картофеля при весенних посадках» получил отрицательную рецензию...». Це стало причиною необрання за конкурсом Семена Мартиновича на посаду доцента кафедри фізіології рослин біологічного факультету Чернівецького Державного університету (Umans'kuj derzhavnuj..., 1991), що підштовхнуло його до зміни місця роботи та проживання.

Третій етап. Новий виток у біографії та науково-дослідній творчості Семена Мартиновича розпочався 1 вересня 1962 р., коли він розпочинає працювати на посаді доцента кафедри основ сільськогосподарства Уманського педагогічного інституту (нині УДПУ ім. Павла Тичини). Оцінивши

науково-організаційні й ділові якості та враховуючи значний досвід роботи у вищій школі С. М. Гедзя, керівництво вузу призначає його з 1 вересня 1963 р. на посаду проректора з навчальної і наукової роботи Уманського педагогічного інституту. Згодом, за рішенням ВАК СРСР від 30 грудня 1964 р. (протокол № 55/п) Семена Мартиновича утверджено в ученому званні доцента по кафедрі сільськогосподарського виробництва.

З 26 серпня 1965 р. доцента Гедзя С. М. призначають виконувати обов'язки декана природничого факультету. Саме в цей проміжок часу, при кафедрі хімії організовано біохімічне відділення галузевої лабораторії «Фізіологія та біохімія людини і тварини» (з 1966 р.). Це був фактично початок повноцінних наукових досліджень, до розбудови яких приклав руку і Семен Мартинович. Галузева лабораторія за участю її членів розпочинає працювати над комплексною темою: «Роль мікроелементів, вітамінів і їх комплексів в обміні речовин в організмі». Розробляється комплекс важливих питань, що мають важливе значення для медицини й сільського господарства, які й нині не втратили своєї актуальності. На базі кафедри була проведена Всесоюзна конференція з проблем функціональних систем, де С. М. Гедзь здійснив доповідь на тему: «Деякі фізіолого-біохімічні показники полярності розвитку картоплі», згодом ще опублікував низку наукових праць («Влияние Mn, В и Си на некоторые физиолого-биохимические процессы обмена веществ в картофеле» (1965); «Вплив позакореневого підживлення на обмін речовин і урожайність картоплі» (1965)) та багато ін. (Kuz'at al., 1995; Tovbis, 1980).

Повторно обов'язки декана факультету Семен Мартинович виконує з 16 вересня 1969 р. та обіймає цю посаду по 21 квітня 1971 р. У цей період його деканства, відбувається зменшення контингенту студентів денного і заочного відділів факультету та значно зменшується обсяг навчального навантаження з дисциплін сільськогосподарського циклу. Відповідно з 1 вересня 1969 р. кафедру основ сільськогосподарського виробництва ліквідовують в інституті, а доцента Гедзя С. М. переводять на кафедру ботаніки.

Починаючи з 1 вересня 1976 р. Семен Мартинович — завідувач кафедри ботаніки, згодом його вдруге обирають завідувачем цієї кафедри (наказ ректора № 102-К від 25 травня 1982 р.) і перебуває він цій посаді до 6 травня 1987 р.

1 вересня 1987 р. доцент Гедзь С. М. посилає Уманський державний педагогічний інститут ім. П. Г. Тичини, у зв'язку з виходом на заслужений відпочинок. В цьому вузі Семен Мартинович працював рівно 25 років, однак з 1 лютого 1988 р. він продовжує працювати на 0,5 ставки доцента кафедри біології, як пенсіонер-сумісник, де й працює на цій посаді до жовтня 1990 р.

За час роботи в Уманському педагогічному інституті проявив себе, як фахівець, що глибоко знає свою справу, лекції читав на високому науковому та достатньому ідейно-теоретичному і методичному рівні, систематично виконував науково-дослідну роботу. Коротко характеризуючи його творчу діяльність, слід зазначити, що власні наукові напрацювання доц. Гедзя С. М. підштовхують його до розробки екологічних проблем та застосування своїх здобутків для підготовки майбутніх учителів біології. Цьому питанню він присвятив низку публікацій («Вплив міді на деякі фізіолого-біохімічні процеси картоплі» (Щорічник, Українського Біологічного Товариства, 1960); «Накоплення нитратного азота в метамерах картофеля» (Праці Чернівецького Державного університету, 1961); «Основи сільськогосподарського виробництва (консультації для вивчення курсу), (Київ, 1976); «Из опыта экологической подготовки студентов к работе в школе» (Сб. Методологические проблемы преподавания биологических дисциплин в педвузах. Мелитополь, «Просвещение», 1986) та ін. (Umans'kyj derzhavnyj..., 1991).

С. М. Гедзь неодноразово підвищував свою кваліфікацію, а саме: в Московському Ордена Трудового Червоного Прапора Державному педагогічному інституті ім. В. І. Леніна (1.02.1975–31.05.1975 р.) за спеціальністю «анатомія і морфологія»; у Мелітопольському державному педагогічному інституті під час Всесоюзної наради-семінару завідувачів біологічних кафедр педагогічних інститутів (20–27 вересня 1983 р.) та ін.

Доцент Гедзь С. М. проявив організаторські здібності на кафедрі, користується авторитетом серед викладачів та студентів Інституту. Бере активну участь у громадській роботі, здійснює пропагандистську роботу серед населення району та міста і є лектором товариства «Знання» та «Охорони природи», обирався членом Партійного бюро та заступником Голови профспілкової організації Інституту і Делегатом на з'їзд Всесоюзного ботанічного товариства (1973), керує методичним семінаром «Філософські

питання взаємодії природи та суспільства» для викладачів природничого факультету. Багато сил віддає вчителям шкіл, допомагає та узагальнює їх передовий досвід.

Семен Мартинович неодноразово доводив до наукової громадськості свої наукові напрацювання виступаючи з доповідями на міжвузівських і Всесоюзних конференціях, з'їздах і симпозиумах та інших наукових зібраннях (XIII звітній науковій сесії Чернівецького університету (Чернівці, 1957); методичній нараді (Львів, 1957); науковій нараді по кореневому живленню (Москва, 1961; II Українській Республіканській конференції з фізіології та біохімії рослин (Київ, 1964); III-й Республіканській науково-теоретичній конференції (Умань, 1964); VII-му З'їзді Українського Біологічного Товариства (Київ, 1982); Всесоюзній нараді ботаніків педвузів (Перм, 1983)) та ін.

За багаторічну працю та заслуги перед державою С. М. Гедзя було відзначено з боку держави та установи де він працював. За участь у Великій Вітчизняній війні його нагороджено двома орденами «Червоного прапора», орденом «Вітчизняної війни» (II ступеня) та 2-ма орденами «Вітчизняної війни» (I ступеня) і 12 медалями «За оборону Кавказу», «За взяття Києва», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною в 1941–1945 гг.» та ін., нагрудним знаком «Відмінник народної освіти» (1977), Грамотою Міністерства освіти УРСР I республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи та наукових установ (1965 р.), Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР та ін. (Umans'kyj derzhavnyj..., 1991).

Висновки

Історичний зріз життєвих віх і науково-теоретичних напрацювань вченого дає підстави зробити низку висновків.

1. Семен Мартинович Гедзь — визначна постать УДПУ ім. Павла Тичини, яка внесла значну лепту у розбудову вузу та природничо-географічного факультету, а саме біологічної спеціальності, яка була заснована в 1930 р. і нині плідно розвивається.

2. Наукові напрацювання С. М. Гедзя актуальні і нині та розвиваються його послідовниками. Семен Мартинович займає гідне місце в когорті біологів УРСР (України), які прославили УДПУ ім. Павла Тичини серед біологічної спільноти нашої держави.

3. Доведено до наукової спільноти навчально-організаційну діяльність дослідника природи у галузі

біології, зокрема її гілки ботаніки, Семена Мартиновича Гедзя, чим відроджено забуте ім'я, і на одну

«білу пляму» у вітчизняній біологічній науці і освіті стало менше.

Перелік посилань

Kuz', V. H., Kobernyk, O. M. & Torchyns'kyj, M. M. (upor.). (1995). Umans'kyj derzhavnyj pedahohichnyj instytut imeni P. H. Tychyny (1930–1995): buklet. Monastyrsche: Mriia. С. 29–37. (Pryrodnychyj fakul'tet, kafedra heohrafii i osnov sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva).

Tovbis, V. N. (vidp. red.). (1980). Umans'kyj derzhavnyj pedahohichnyj instytut imeni P. H. Tychyny (1930–1980): buklet. Uman': Umans'ka mis'kdruckarnia. S. 11–12. (Fakul'tety instytutu. Pryrodnychyj fakul'tet. Kafedra khimii. Kafedra botaniky).

Umans'kyj derzhavnyj pedahohichnyj instytut imeni P. H. Tychyny. (1991). Ministerstvo narodnoi osvity URSR, m. Uman', Cherkas'koi oblasti. Sprava № 07–14. Osobovi spravy vykladachiv, scho maiut' vcheni stupeni i zvan'nia, zvil'nenykh u 1991 r. Arkhivnyj viddil Umans'koi mis'koi rady. F. 8., opys 2. 1991 r. spr. 400, ark. 1–133. (307 s.).

Vavilov, N. I. (1995). Dokumenty i fotografii. Sankt-Peterburg: Nauka. 166 s.

Vernadskii, V. I. (1988). Trudy po vseobshchei istorii nauki. 2-e izd. Moskva: Nauka. 336 S.

УДК 712.253

Картографування деревостану моносаду «Дубинка» Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

Юрій О. Рум'янков

Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України, м. Умань, Черкаської обл., Україна, e-mail: rumyankovy@ukr.net
ORCID ID0000-0002-6253-7618

Визначено територіальні межі історичної ділянки «Дубинка» Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України, що є штучно створеним насадженням, локалізується на західному схилі р. Кам'янка та займає територію кварталів № 11, 12, 13, 16, 17 та 19. Виділено окрему територію дубового деревостану в кварталах № 12 та 16, площа якої чітко окреслена дорожно-алеєюною системою, що правомірно визначає її як моносад «Дубинка». Виконано розподіл території моносаду «Дубинка» на блоки та виділи під час проведення інвентаризації суцільним методом. Визначено, що головним принципом розподілу території деревостану моносаду «Дубинка» на окремі блоки є наявність існуючих дорожно-алеїної системи та ґрунтових стежок як прив'язки до границь розподілу. Границі виділів визначали залежно від можливості візуального підрахунку дерев у масиві. Виконано картографування локалізації дерев, де місце розміщення дерева визначалося за системою координат, в якій віссю ОХ були лінії поділу блоків масиву «Дубинка» на виділи, віссю ОУ — перпендикуляри до них. Створено карту паркового насадження «Дубинка» в масштабі 1:200 з нанесенням точок розміщення дерев, їх інвентаризаційного номера, реперних дерев, а також дерев іншої породи та дорожно-алеїної системи. Карта розміщена на чотирьох аркушах паперу формату А1, які легко з'єднуються між собою за допомогою номерних відміток — скріпок.

Ключові слова: *Quercus robur* L.; квартал; блок; виділ; суцільний метод підрахунку; карта.